

Algunes bases per a la recerca sociolingüística en sentit ampli

F. XAVIER VILA I MORENO

Director del Cusc - Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació,
Universitat de Barcelona

1. La sociolingüística, una àrea interdisciplinària en expansió¹

El creixement de la recerca que podem qualificar de *sociolingüística*, és a dir, que s'ocupa de la interfície existent entre la llengua i la societat, ha tingut com a conseqüència possiblement inevitable el fet que cada vegada hagi quedat més lluny la possibilitat de considerar aquest camp com una disciplina única dotada d'un paradigma de recerca únic, tancat, ben establert i plenament coherent. A diferència d'allò que s'esdevenia 30 o 40 anys enrere, avui un objectiu tan ambiciós com aquest ja no pot limitar-se a procurar reduir a un únic paradigma la recerca feta des de les dues o tres perspectives lingüístiques i sociològiques que plantejaven els pares fundadors de la disciplina (Fishman 1972). Si una empresa com aquesta ja es va revelar pràcticament impossible limitant-la a tres dels corrents sociolingüístics originaris —el variacionisme de Labov, la sociologia de la llengua de Fishman i l'etnografia de la comunicació de Hymes (Figuerola 1994)—, el pas del temps no ha fet sinó incrementar les dificultats d'una tal comesa.

Efectivament, al llarg d'aquestes darreres dècades s'ha produït un esclat de la recerca que, com un mirall engruñant-se en caure a terra, ha diversificat enormement les perspectives que han de qualificar-se legítimament de sociolingüístiques. La sociolingüística s'ha *estirat*, per dir-ho així, i avui aspira a explicar des del sistema mundial de llen-

gües (veg. de Swann 2003 o Fishman 1998) fins a les alternances de codi produïdes en el decurs d'interaccions cara a cara en situacions interpersonals (per exemple, Li Wei 1994, Myers-Scotton 1993). I és que, en poques dècades, la interfície entre la llengua i la societat ha passat de ser gairebé una artiga a un verger conreat per un bon grapat de disciplines. Així, des dels postulats més lingüístics, la sociolingüística variacionista ha vist com se li afegien un bon nombre d'enfocaments alternatius com l'anàlisi crítica del discurs, l'estudi de la planificació del corpus i l'*estandardologia* comparada o l'anàlisi dels fenòmens de contacte de llengües, amb els quals la dialectologia social només té un nombre limitat de punts de contacte teòrics i metodològics. Una diversificació, aquesta, que és gairebé negligible si la comparem amb la veritable explosió viscuda en la recerca sobre el binomi llengua-i-societat des de perspectives més *sociològiques*, on a les dues visions clàssiques —la sociològica i l'antropològica— s'hi han anat afegint, com a mínim, i per esmentar-ne només unes quantes de prou assentades, la psicologia social de la llengua, la politologia de la llengua, el dret lingüístic, la demolingüística i l'emergent economia lingüística. Si a això hi afegim que les disciplines mare en les quals s'abeura la sociolingüística són lluny de compartir un únic paradigma —limitant-ho a la lingüística, quin és el plantejament hegemònic avui en aquesta ciència: algun model de generativisme? La lingüística cognitiva? Alguna de les branques de la lingüística aplicada?— el cert és que el propòsit de produir un marc teòric general i compartit per tota la sociolingüística ha esdevingut més que probablement una quimera inassolible.²

1 Vull agrair els comentaris i les aportacions d'Albert Bastardas i Llorenç Comajoan a les versions prèvies d'aquest text. També vull agrair les orientacions expertes de Ricard Guerrero i Xavier Vila i Viñas a l'hora de manejar la comparació entre llengües i virus. No cal dir que qualsevol error que es detecti al text és responsabilitat única de qui signa aquestes línies.

2 En aquest sentit, l'interessant monogràfic de la revista *Caplletra* 37 de l'any 2004 és una mostra prou evident del grau de dispersió paradigmàtica en què es troba la sociolingüística.

Hom pot adduir, en aquesta conjuntura, que sempre queda l'opció de reduir substancialment l'abast de la sociolingüística a només un o alguns dels seus components, i redefinir-la en aquests termes. És a dir, en comptes de plantejar-la de manera àmplia com «l'estudi de les característiques de les varietats de les llengües, de les seves funcions i dels seus parlants, en la mesura que totes tres s'interrelacionen, canvien i modifiquen mútuament i de manera constant en i entre les comunitats lingüístiques» (tradueixo de Fishman 1995 [1972]: 39) podem mirar de redefinir la disciplina ja sigui en termes d'objectius, ja sigui limitant-la a una única perspectiva epistemològica. De fet, a escala internacional, aquesta és l'opció preferida per un bon nombre de variacionistes que reserven el terme sociolingüística a l'estudi quantitatiu de l'heterogeneïtat estructurada (veg. Chambers 1995), això sí, amb el peatge d'haver-se hagut de desentendre de la majoria de les aportacions provinents de la sociologia, l'antropologia, la psicologia social, la politologia de la llengua o les disciplines lligades amb el discurs.³ Tanmateix, més enllà dels cercles estrictament variacionistes, no sembla que els plantejaments reduccionistes estiguin essent abraçats per la majoria dels qui es reivindiquen, en un moment o altre, com a sociolingüistes. Sense cap ànim d'exhaustivitat, i a banda del mateix Joshua A. Fishman anteriorment citat —i no cal dir-ho, de qui això signa: veg. Boix i Vila 1998, Vila 2004—, la llista d'obres d'una certa rellevància que continuen apostant per una visió àmplia de la sociolingüística és considerable, ja sigui sota el seu rètol tradicional de sociolingüística —com, entre d'altres, Ammon, Dittmar i Mattheier (eds.) 1987, Berutto 2003, Blas Arroyo 2005, Coulmas 2005, Coupland, Sarangi i Candlin (eds.) 2001, de Swaan 2003, Heller 2002, Mesthrie (ed.) 2001, Mesthrie 2010, Spolsky 1998, Swann *et al.* 2004, Villena 1992—, ja sigui sota el rètol, més atractiu si més no en termes de màrqueting, d'*ecolingüística*, com Baggioni 1997, Bastardas 2007, Calvet 1999, Junyent 1998, Mufwene 2001, 2008.

tica (no tan sols catalana): tot i l'evident criteri restrictiu en la tria d'orientacions seleccionades, aquest volum aplega des d'autors que pretenen fonamentar la sociolingüística en una sociologia sistèmica clarament antiindividualista, com Conills i Salomé (2004), fins a autors que intenten fer-ho des de plantejaments psicosociològics com Querol (2004) i qui la decanta cap a l'anàlisi del discurs com Calaforra (2004). Si a aquests hi afegim les anàlisis d'arrel glotopolítica de Lamuela (2004) i la revisió de la recerca variacionista de Mas i Montoya (2004), el conjunt parla per ell mateix tant de l'interès de la interdisciplinarietat com de les dificultats objectives de construir una disciplina unificada sobre bases tan heterogènies.

3 Fora d'aquest redol, la temptació reduccionista només sembla haver fet certa fortuna en la sociolingüística catalana, on alguns autors —com Querol (2004)— plantegen una disciplina que sembla voler prescindir, entre altres aportacions fonamentals, del variacionisme.

En aquest context de dispersió creixent i de difícil reducció a un paradigma comú, resulta legítim demanar-se fins a quin punt continuen havent-hi punts de contacte entre totes les disciplines que solen englobar-se sota el paraigua de sociolingüística en sentit ampli. Més enllà de la constatació empírica que el terme és majoritàriament usat en aquest sentit, queden encara punts d'unió que aconsellin mantenir la concepció de la sociolingüística en sentit ampli? Més encara, hi ha alguna cosa que aquesta sociolingüística àmplia aportï de manera conjunta al coneixement de la realitat que estudia? Hi ha encara elements que facilitin la interconnexió entre sociòlegs de la llengua, antropòlegs lingüístics, variacionistes, glotopolítics, sociopsicolingüistes i altres, i que resultin d'utilitat no sols per a ells sinó per als seus col·legues de les disciplines amb les quals estan més estretament emparentades, a l'hora d'enfrontar-se amb l'estudi de la llengua en la societat? És bastant possible que la resposta sigui positiva, i que el primer d'aquests elements transversals de la sociolingüística en sentit ampli sigui precisament una concepció sociolingüística de la llengua.

2. Una perspectiva multidimensional del fet lingüístic

El gruix de la ciència lingüística del segle xx s'ha bastit sobre la base d'un allunyament conscient respecte de la seva realitat social (cf. Boix i Vila 1998: cap. 1). A l'hora de dissenyar el que acabaria esdevenint el programa de treball de la lingüística moderna, Ferdinand de Saussure va prendre tota una sèrie d'opcions que van conduir al divorci entre l'estudi de la llengua i la consideració dels parlants que se'n servien: la lingüística havia de ser una ciència autònoma en relació amb les altres ciències humanes i socials, centrada en el sistema abstracte de la llengua i no en l'ús, i interessada per la sincronia i no pas per la diacronia. Un programa amb conseqüències pregones que, en els trets globals que ens interessin aquí, també va ser assumit per l'altre corrent hegemònic en la recerca lingüística al llarg del segle xx, el generativisme de Noam Chomsky.

Una de les conseqüències negatives d'aquest enfocament de la lingüística, i de l'hegemonia que ha tingut fins fa ben pocs anys, ha estat projectar una imatge de la llengua excessivament *plana*, centrada en només una de les dimensions del fenomen lingüístic: el del sistema. De fet, es tracta d'una identificació que no és just atribuir només a la lingüística formal contemporània; hi han contribuït altres factors, sens dubte. Sense anar més lluny, aquesta mateixa identificació s'ha vist potenciada profundament per la reificació de la llengua implícita en tot procés de reducció a l'escriptura i de codificació normativa. El fet de disposar d'un diccionari i una gramàtica de la llengua ajuda a con-

cebre l'idioma com una entitat autònoma, separada dels parlants. També els esforços escolars per inculcar la normativa damunt de les noves generacions han contribuït a fer entendre la llengua en termes estrictament de sistema. Sigui com sigui, diverses generacions d'escolars i d'universitaris han crescut assumint l'equivalència de fons entre la idea de *llengua* i la noció de sistema, d'estructura gairebé amb vida pròpia, en el fons independent dels parlants.

La concepció de la llengua com un sistema de signes no és per ella mateixa un problema irremeiable; tot al contrari, les llengües són, en un sentit essencialíssim, sistemes de signes a l'abast dels éssers humans. El problema neix de la pretensió de reduir la llengua a *només* un sistema, desproveïnt-la de qualsevol altra dimensió, perquè aquesta identificació acaba impeding de copsar la realitat lingüística en la seva totalitat i complexitat, i dificulta la vinculació de les (altres) ciències socials cap a l'estudi del fet lingüístic.

Més enllà d'un sistema de signes disponible per a la comunicació, la llengua és també, i de manera fonamental, acció, actuació: la llengua és interacció entre éssers humans. En termes estrictes, sense interacció humana no hi ha llengua: els diccionaris, les gramàtiques, els inventaris fonològics o els repertoris fraseològics només preserven el corpus de les llengües, és a dir, els cossos inerts. Ara bé, perquè hi hagi llengua en el sentit ple de la paraula cal que hi hagi persones que se'n serveixin, perquè la llengua és, també i sobretot, activitat humana, comportament humà. En aquest sentit, resulta molt suggeridora la comparació que Coulmas (2005) estableix entre la noció de llengua i la noció de cursa: una cursa no és una «cosa», sinó un procés, una activitat que només comença quan un grup humà entra en un comportament determinat —i col·lectiu— i que s'acaba en el moment que cessa l'activitat col·lectiva. L'ús de la llengua en el si d'una comunitat, la pràctica lingüística, és condició *sine qua non* per tenir veritablement una llengua. I és que, si es permet el joc de paraules, és parlant que els parlants fan la llengua. És per aquest motiu, per la importància que té la interacció a l'hora d'abordar el fenomen lingüístic, que diversos autors insisteixen que més que de *llengües* caldria parlar de *llenguar* (*linguaging*), una manera com una altra de fer que l'actuació passi davant de l'estructura (com Scheter 2000 o Bastardas 2004: 26).

Ara bé, la qüestió no s'acaba en la dicotomia entre sistema i pràctica social. El fet lingüístic implica encara dues dimensions més que són igualment fonamentals per ser comprès adequadament. En primer lloc, a banda de la dimensió estrictament sistemàtica o estructural, i de la dimensió de pràctica social, la llengua té també una importantíssima dimensió ideològica, representacional, actitudinal, o com preferim etiquetar-la. En tant que pràctica social, la llengua és —inevitablement— objecte de valoracions i de

judicis, de vegades compartits, de vegades controvertits. La recerca en història de la llengua, en sociolingüística, en psicosociolingüística, en pragmàtica i en altres disciplines ha demostrat fins a la sacietat que la tria d'unes determinades formes lingüístiques o d'unes altres depèn, entre altres factors, de variables psicològiques com la motivació del parlant, els prejudicis, les intencions o l'avaluació que fa del context (Blommaert 1999; Schieffelin, Woolard i Kroskrity 1998; Giles i Coupland 1991; van Dijk 1998). I això per no entrar en la mirada de valoracions sobre la bondat, la musicalitat, la vulgaritat, la genuïtat, etc., que condicionen el canvi lingüístic fins i tot en les comunitats monolingües (Lippi-Freen 1997, Tusón 1988). Al capdavall, fins i tot la mateixa definició de què és una llengua determinada o, per ser més exactes, de quines varietats se subsumeixen sota el paraigua de la mateixa llengua és, en gran manera, una qüestió de representacions més i tot que estrictament estructural.⁴ Sabem, com a mínim d'ençà que G. I. Ascoli va proposar al final del segle XIX que hi havia unes llengües denominades francoprovençal i retoromànic, que la determinació dels límits de les llengües sense tenir en compte les consciències col·lectives dels parlants resulta, com a mínim, problemàtica (cf. Calvet 1996 i Kremnitz 2006). La història dels processos d'individuació de llengües per elaboració (*Ausbau*) —o pel procés invers d'*Einbau*, és a dir, de confluència de varietats diverses en una sola llengua— és plena d'exemples de varietats, és a dir, de sistemes lingüístics, que, segons perspectives ideològiques diferents, han estat categoritzats de maneres alternatives, en uns casos com a varietats d'una llengua, en altres casos com a varietats d'una altra llengua i encara com a llengües independents (Lamuela 1994, Castellanos 2000, Fishman 2006; Mufwene 2001, 2008). Ras i curt, la definició del sistema i la possibilitat d'usar-lo amb interlocutors determinats o en oportunitats determinades, la seva evolució, fins i tot la seva extinció o recuperació, depenen, en bona mesura, del component ideològic, actitudinal o representacional de la llengua. Les opinions, les actituds, les ideologies tenen un paper tan determinant sobre el fenomen lingüístic que es pot dir que en són una dimensió insubstituïble, per bé que diferent de les dimensions estructural i de pràctica social.

Last but not least, el fet lingüístic es caracteritza també per la realitat que la llengua és també un saber, un saber fer

4 D'on s'extreu una conclusió interessant: en la mesura que la lingüística s'entesti a adoptar plantejaments no socials —o sigui, que no incorporin les dimensions socials en les anàlisis— topà amb dificultats insuperables per definir què és i què no és una llengua. La solució al dilema no és dir que la lingüística no hi té res a dir, sinó assumir que la ciència del llenguatge va molt més enllà de l'estudi del sistema de l'idioma.

determinades coses verbalment, una *competència* adquirida –o oblidat– en algun moment de la nostra (re)socialització (Riley 2010), en uns contextos temporals, espacials i socials molt determinats, que desborda els simples coneixements de gramàtica per esdevenir una competència comunicativa (Hymes 1972). Tal com postula tant la sociolingüística interaccional com la lingüística aplicada en general, i contràriament a la hipòtesi del *parlant-oient ideal* dels models generativistes, en el món real no hi ha persones que sàpiguen «perfectament» la seva llengua; aquesta *perfecció* és senzillament impossible fins i tot teòricament, quan del que es tracta és de conèixer totalment un sistema obert (com a mínim el lèxic és un repertori obert i inacabable), en procés de canvi continu, i necessàriament heterogeni estructurat sobre una competència comunicativa plurilectal o plurilingüe i en constant evolució (Consell d'Europa 2002). El que hi ha al món real és una diversitat de persones amb uns coneixements lingüístics de vegades més similars, d'altres vegades més diferents, sovint molt allunyats, i sempre en procés de transformació, tant d'aprenentatge com d'oblit: i és precisament la interacció entre aquests parlants el que explica una de les característiques essencials de qualsevol llengua, que és el seu estat de canvi continu (cf. Mufwene 2001, 2008). És obvi, però, que els tipus de coneixements i els processos d'adquisició de les llengües, passats pel tamís de les representacions, condicionen força no sols qui és que usa què amb qui, sinó fins i tot quina forma adopta la varietat emprada.

L'exemple de l'hebreu modern resulta il·lustratiu de la necessitat de tenir en compte simultàniament les quatre dimensions esmentades per copsar adequadament la realitat d'una llengua determinada. Com és sabut, l'hebreu va ser una llengua *quasi morta* durant molts segles, el corpus del qual va ser preservat durant mil·lennis com a llengua sagrada i reproduït amb cura per interminables generacions de neoparlants que en feien un ús escàs, sobretot ritual. Al començament del segle xx, però, l'hebreu va entrar en un procés de revernacularització únic en la història: trencant els límits sociolingüístics que l'havien mantingut com a llengua sacra durant mil·lennis, l'hebreu va ser après massivament pels colons sionistes que s'instal·laven a Palestina, adoptat com a llengua habitual per a la vida quotidiana formal i informal, sobretot als *kibbutzim*, i finalment adquirit com a llengua inicial per les noves generacions d'israelians (Cooper 1994, Spolsky i Shohamy 2001 i Myhill 2004).

L'èxit d'aquesta experiència de revernacularització és innegable. Avui, l'hebreu és la primera llengua oficial de l'Estat d'Israel, la llengua hegemònica de la societat israeliana i la llengua d'integració indiscutida de les noves immigracions a Israel. Ara bé, l'èxit de la revernacularització ha generat un dilema inesperat: és l'hebreu modern la mateixa llen-

gua que l'hebreu clàssic? Certament, ningú no dubta que la llengua actual d'Israel prové, en una mesura molt important, de l'hebreu clàssic. Amb tot, no es pot passar per alt que el procés de revernacularització ha comportat tot un seguit de fenòmens que han transformat profundament el sistema de l'hebreu clàssic. Per començar, l'hebreu parlat pels colons era una llengua interferida per les llengües d'origen, molt especialment el judeoalemany i algunes llengües eslaves. En segon lloc, els colons van haver de cultivar cuita-corrents l'eina lingüística clàssica per donar resposta a les necessitats expressives d'una societat del segle xx, ja que els mancava lèxic, fraseologia, estils discursius, etc., inexistents en el món dels avantpassats. A més, en el procés de revernacularització entre els infants, la llengua es va veure sotmesa a nombroses reestructuracions, en un procés aparentment similar al de la criollització. En definitiva, com era inevitable, el sistema preservat durant segles es va veure sotmès, un cop retornat a l'ús, a un seguit de transformacions considerables en fonologia, morfologia, lèxic, sintaxi, etc., que en van modificar substancialment la fesomia. I aquesta transformació genera, és clar, una pregunta. Tenint en compte els canvis experimentats per la llengua en esdevenir apta per a la vida en el segle xx, no seria més encertat considerar que l'hebreu modern –l'*ivrit* o *israelià*– és una llengua nova? De fet, hi ha hagut autors que fins i tot han negat el caràcter semític de l'hebreu modern (Wexler 1990); d'altres de menys radicals en els plantejaments també emfasitzen la distància entre la llengua moderna i l'antiga. En paraules de Ghil'ad Zuckermann (2006 i 2008), un dels autors que han publicat diverses obres sobre el tema:

«Indeed, the genetic classification of Israeli [és a dir, l'hebreu modern] has preoccupied linguists from the beginning of the twentieth century. The still prevalent, traditional view suggests that Israeli is Semitic: (Biblical/Mishnaic) Hebrew revived (cf. Rosén 1956 and Rabin 1974). Educators, scholars and politicians have contributed to this assumption, in their efforts to impose a nationalist narrative on linguistic reality. Revisionists counter that it is actually Indo-European: Yiddish 'relexified', that is Yiddish with Hebrew vocabulary (cf. Horvath and Wexler 1997). My own hypothesis is that Israeli is a hybrid language, both Semitic and Indo-European. I argue that both Hebrew and Yiddish act equally as its primary contributors, accompanied by many secondary contributors: Russian, Polish, German, Judaeo-Spanish ('Ladino'), Arabic, English etc. Thus, the term *Israeli* is far more appropriate than *Israeli Hebrew*, let alone *Modern Hebrew* or *Hebrew tout court*»

< <http://www.zuckermann.org/mosaic.html> >

És obvi que aquí no pretenem anar més enllà de plantejar un dilema que, atesos els precedents i arguments plantejats, no sembla pas mancat de sentit, per bé que el tema estigui,

en el fons, enverinat per moltes altres consideracions.⁵ De fet, són moltes les llengües en què hom accepta una distinció comparable a la proposada per Zuckerman: n'hi ha prou de pensar en els casos del llatí i les llengües romàniques, el grec clàssic i el grec modern, l'anglosaxó, l'anglès mitjà i l'anglès modern, l'escandinau antic i les llengües escandinaves modernes, l'antic eslavònic i les llengües eslavcs contemporànies. En tot cas, el que ens interessa aquí és precisament els termes en què s'ha de plantejar la paradoxa de l'hebreu (modern): el sistema de l'hebreu s'havia preservat durant mil·lennis precisament a causa de la manca d'ús, però vet aquí que, un cop torna a ser adquirit com a llengua inicial i es reimplanta com a llengua d'ús en una comunitat de parlants, aquell sistema de la llengua es transforma tan profundament que hom qüestiona la legitimitat de continuar concebant-lo com la mateixa llengua. En altres mots, l'ús i l'adquisició renovats i empesos per unes motivacions abans no existents acaben transformant —irremeiablement?— el mateix sistema.

Sintetitzem: a l'hora d'abordar el fet lingüístic, cal distingir entre almenys quatre dimensions bàsiques:

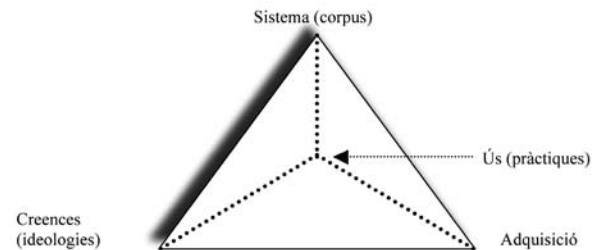
- L'estructura lingüística, és a dir, el sistema.
- Els usos o les pràctiques lingüístiques.
- Les creences, representacions, i/o ideologies lingüístiques.⁶
- Els coneixements lingüístics i les vies d'adquisició d'aquest coneixement.⁷

Les quatre dimensions donen cos a allò que podem denominar el *fet lingüístic* —de la llengua, al capdavant— de manera conjunta i interrelacionada, i difícilment podem arribar a entendre el funcionament de l'una sense interessar-nos simultàniament per les altres. Els treballs reunits en aquest volum ens forneixen exemples d'aquesta inseparabilitat, per si calgués. Tal com palesen els treballs de Bretxa i Parera, Labraña o Fukuda, és obvi que l'ús actiu d'un idioma només és possible per a aquells individus que n'han adquirit un coneixement suficient, difícil de precisar, que podem denominar nivell *n*. Les creences tenen un pes en aquests aprenentatges, i hi ha individus o col·lectius que mostren una predisposició —és a dir, una configuració ideològica,

actitudinal, representacional— molt millor que no pas altres a l'hora d'aprendre i/o a emprar cadascuna de les llengües que hi ha al seu abast, i que, com suggereix el treball de Rosselló, probablement canvien amb el temps, i que tenen impacte en l'àmbit macrosociolingüístic, com palesa el treball de Sorolla. Finalment, és evident que la conjugació dels factors esmentats —qui usa la llengua i en quines circumstàncies, qui l'aprèn i fins a quins nivells, i quines valoracions acabaran impactant intensament en el sistema de la llengua.

La interconnexió entre les quatre dimensions del fet lingüístic es pot representar gràficament mitjançant una piràmide en què cada vèrtex és ocupat per una de les dimensions esmentades (vegeu la figura 1).⁸ La imatge permet visualitzar que, per molt que hom tingui la pretensió, ben legítima, d'altra banda, de centrar la recerca en un aspecte concret del fet lingüístic —ja sigui el sistema, els usos, les representacions o l'adquisició— la comprensió global del fenomen estudiat requerirà, a la curta o a la llarga, que tingui presents els altres elements de l'equació plantejada.

Figura 1. La piràmide de la llengua

- 8 La definició d'aquesta piràmide de la llengua és deutora de tantes lectures que fa certa angúnia deixar-se'n alguna de significativa. Entre les referències més directament implicades hi ha un bon nombre de treballs sobre política lingüística. En aquesta disciplina s'ha produït una evolució molt significativa des dels primers models, que oposaven el corpus i l'estatus (Haugen 1987) cap a models més complexos en què s'incorpora la planificació de l'aprenentatge (Cooper 1989) i, més recentment, les ideologies i representacions (Spolsky 2004; vegeu-ne la història a Ricento 2006 o Montoya 2006). Hi ha també un bon nombre de lectures sobre la interrelació entre les ideologies, les pràctiques lingüístiques i el corpus de les llengües, com ara Schieffelin, Woolard, i Kroskrity (1998) o Heller (1999), per esmentar-ne un parell de significatius, com també sobre el paper de les actituds en els processos de contacte intergrupals (cf. Clément, Noels i Deneault 2001). En canvi, no ha estat fins molt més recentment —gairebé en tancar aquestes línies— que s'ha detectat la coincidència feliç d'aquest model amb part de la proposta de Silverstein (1985). D'altra banda, la visualització d'aquestes dimensions en forma de piràmide s'inspira també en les propostes de Nicolás (1998). Una primera versió d'aquest model va publicar-se a Vila (2005).

5 No escapa a ningú les connotacions més estrictament polítiques de la qüestió: la continuïtat entre l'hebreu clàssic i el contemporani és un element de legitimitat suplementari per a les reivindicacions de continuïtat nacional entre els israelites i els israelians contemporanis, amb tot el que això comporta.

6 Enteses en un sentit lax, és a dir, incloent-hi opinions, actituds, imaginaris, creences, mentalitats, etc. Veg. van Dijk 1998 i Spolsky 2009.

7 Cal evitar la temptació de confondre els coneixements amb la competència gramatical i els usos amb la competència comunicativa. En el model que proposo, els coneixements inclouen totes les competències comunicatives; els usos, per contra, són pràctiques, comportaments observables.

El fet d'explicitar la interrelació entre les quatre dimensions enunciades té l'avantatge de facilitar la connexió entre la recerca «en llengua» i la resta de ciències socials i humanes. Com no pot ser altrament, les quatre dimensions de la llengua apuntades estan intensíssimament relacionades amb el marc social, polític, econòmic, ideològic, etc., global en què es produeixen, de manera que resulten incomprendible sense el seu context extralingüístic. Així, les pràctiques lingüístiques són un subconjunt —especialíssim, això sí— de les pràctiques socials en general, i les unes no s'entenen sense les altres. Així, per exemple, és impossible entendre les tries i alternances de codi si no és partint de les relacions de poder vigent en les comunitats implicades. Tampoc no pot entendre's l'estructura geolectal o sociolectal d'un idioma sense posar-lo en relació amb la configuració espacial i l'estructura social de la comunitat que el parla. Igualment, els processos d'adquisició lingüística es produeixen en el marc dels processos de socialització general, i els uns i els altres es condicionen profundament: no cal anar gaire lluny per tenir consciència que al món hi ha col·lectius que aprenen la llengua del veïnat per art màgica mentre el veïnat sembla víctima d'una incapacitat congènita per abandonar el monolingüisme. En aquest sentit, també resulta obvi que les representacions, els discursos, les ideologies lingüístiques només poden entendre's en relació amb la resta de l'imaginari sociocultural de cada comunitat. I no cal dir que el sistema de la llengua s'imbrica de manera complexa, però innegable, amb el sistema sociocultural i semiòtic de la societat en què s'usa la llengua: només cal pensar fins a quin punt és (in)destriable el sistema d'honorífics d'un idioma amb l'estructura social i l'etiqueta de la societat que el parla.

Aquest plantejament té una conseqüència interessant en el sentit de desvestir la llengua de l'aura romàntica que arrossega sobretot en determinats cercles tan intel·lectuals com polítics. La llengua no és, com afirmen determinats plantejaments essencialistes si més no d'ençà de Herder, l'*ànima* de cap comunitat. Com a molt —i ja és moltíssim— n'és el dipòsit de l'experiència conceptual i verbal secular de cada poble, el lligam col·lectiu principal entre els individus vius i desapareguts, una base importantíssima per a la construcció identitària, un límit intergrupl imprescindible per entendre la realitat social (Fishman 2001; Harrison 2007). A la llengua no li cal ser un esperit per ser crucial en la vida dels éssers humans.

En un altre sentit, la piràmide facilita tenir molt present que la llengua tampoc no és un ésser viu, sinó un conjunt de pràctiques que fan uns éssers vius amb altres éssers vius. Això implica rebutjar, per inexactes i mistificadores, determinades equivalències excessivament naïfs entre la diversitat lingüística i la biològica (cf. Bastardas 2004a, 2004b).

Les llengües no poden equiparar-se a les espècies o a les poblacions per la senzilla raó que les primeres són activitats, mentre que les espècies són conjunts d'actors. Encara que continuem arrossegant la metàfora de la vida i mort de les llengües, el trop és incorrecte: una llengua no pot ser ni viva ni morta, perquè li falten les característiques bàsiques per a la vida. Com a molt, seguint la metàfora de Salikoko S. Mufwene (2001: 16, 2008), una llengua podria equiparar-se a un virus: organismes que no tenen vida pròpia i que només s'activen en acoblar-se a un organisme viu. Malauradament, tal com salta a la vista, aquesta comparació té un problema d'imatge, perquè a diferència dels virus, perjudicials per a l'hoste, les llengües modifiquen determinats paràmetres de l'hoste, però no li resulten perjudicials, ans al contrari, li són essencials per a la supervivència, en tant que ésser social. Les llengües es produeixen i reproduïen, en tant que fenòmens socioculturals, però no viuen ni moren. En tot cas, i posats a cercar equivalències ecolingüístiques, segurament caldria explorar la correspondència entre comunitat (lingüística) i població (biològica), en tant que individus d'una mateixa espècie en un context determinat.

Encara que només sigui formulada de manera parcial o aproximativa en molts casos, aquesta concepció multidimensional del fet lingüístic té molts números per constituir una de les bases comunes de la sociolingüística en sentit ampli. Però aquest terreny comú per a totes aquestes disciplines no s'acaba en aquesta idea. Hi ha altres plantejaments que semblen transversals a la sociolingüística en sentit ampli i una aportació col·lectiva d'interès per a la comprensió general de la llengua.

3. L'heterogeneïtat i la desigualtat estructurades com a marc per a la comprensió del fet lingüístic

Totes les branques de la sociolingüística parteixen de la base de l'heterogeneïtat estructurada de la llengua, i entenen la llengua no pas com un sistema homogeni sinó com una realitat heterogènia estructurada en relació amb la variació social —i de les seves derivades d'estrat social, ètnica, genèrica, geogràfica—, funcional i històrica (Chambers 1995, Coulmas 2005, Labov 1994). La consciència d'aquesta heterogeneïtat es troba en la base de tres nocions complementàries àmpliament compartides per les disciplines sociolingüístiques: d'entrada, en l'eix dels sistemes lingüístics, hi ha acord que tots són variables; en segon lloc, pel que fa als coneixements, és també àmpliament compartit que tots els parlants tenen una competència comunicativa plurilectal o plurilingüe diversa, basada en el domini d'un repertori de varietats; finalment, en allò que respecta als usos, és també comuna la premissa que els usuaris de la llengua posen

en pràctica les seves competències i els seus repertoris en un entorn sociolingüísticament divers estructurats sobre contextos i situacions d'interacció canviants. Aquesta heterogeneïtat del fet lingüístic no s'estintola òbviament en el no-res. És l'heterogeneïtat de l'estructura social —entesa en un sentit ampli, com a demogràfica, econòmica i política—, i els seus correlats socioculturals, el que hi ha a la base de la diversitat sociolingüística: per dir-ho de manera sintètica, les societats de caçadors-recol·lectors generen unes formes d'estructuració sociolingüística diferents de les que generen les societats industrials o la moderna societat de la informació. Les formes concretes d'inserció dels individus en aquestes realitats —tant les agrupacions socials com les classes socials, les ètnies, com les diverses institucions socials, i les seves traduccions, com les xarxes socials o els seus estils de vida— determinen bona part de la variació (socio)lingüística.

Ha estat majoritàriament gràcies als intents d'aparellament entre l'ordre lingüístic i els ordres social i cultural que la sociolingüística ha adquirit un altre dels seus trets generals, que és la consciència de la desigualtat estructurada i de la seva relació amb el poder, i no sols l'ha hagut de manejar en aquests dos terrenys, sinó que fins i tot l'ha importada al terreny de la llengua (Aracil 1983, 1986; Bourdieu 1982; Heller 1999; Ninyoles 1972; Tollefson 1995; Williams 1999; Woolard 1985). En aquest sentit, la consciència que els recursos de tota mena —lingüístics, econòmics, de poder, etc.— mai no estan repartits de manera igualitària en cap comunitat, i que aquesta desigualtat estructurada té conseqüències palpables tant en l'àmbit de les interaccions cara a cara com en les relacions entre llengües i varietats, constitueix un altre dels trets compartits per tots els corrents amb més o menys intensitat. En aquest sentit, tant les anàlisis crítiques de les ideologies estandarditzadores com les suspicàcies en relació amb el plurilingüisme no igualitari o les apostes generals per mètodes d'educació plurilingüe són conseqüència, en bona mesura, d'aquest ADN compartit per la sociolingüística en sentit ampli.

Cadascun dels corrents de la sociolingüística malda per posar en relació l'heterogeneïtat estructurada del fet lingüístic amb l'heterogeneïtat, també estructurada, de les realitats social i sociocultural, i cada corrent ho fa des de la seva perspectiva —microsociolingüística, mesosociolingüística o macrosociolingüística— (cf. Bastardas 1996, Martínez de Luna 2011, Spolsky 2011) i emprant el seu respectiu arsenal metodològic i conceptual, que abraça des de la demografia o l'economia fins a l'estudi de les xarxes socials o l'anàlisi de la conversa. Però la sociolingüística en sentit ampli també ha aconseguit posar damunt de la taula algunes nocions més o menys compartides i d'utilitat per a l'anàlisi de les relacions entre llengua i societat. Entre aquestes,

tres nocions han conegut un èxit especialment remarcable, encara que desdibuixat per la manca de consens que hi ha en la seva operativització: les nocions de comunitat, d'àmbit d'ús i de norma d'ús.

La primera d'aquestes nocions és la de *comunitat (lingüística)*. Ja des de la seva fundació —veg. Fishman (1972: 54)— la sociolingüística ha mostrat un interès notable per definir un correlat social de nocions lingüístiques com varietat, dialecte, sociolecte o fins i tot llengua, i ha tendit a usar la denominació *comunitat* per a aquest propòsit, entenent-la grosso modo com un col·lectiu que comparteix almenys alguna varietat i les normes per a usar-la adequadament. Malauradament, la consciència que els individus que comparteixen un seguit de trets lingüístics s'apleguen en alguna forma d'estructura social s'ha demostrat molt més difícil d'operativitzar que no pas s'esperava, i això que, com apuntava Williams (1992), el desenvolupament d'aquest concepte en sociolingüística s'ha fet més aviat al marge de les discussions de què també és objecte en sociologia (veg. Boix i Vila 1998, Swann *et al.* 2004). D'entrada, el terme ha donat lloc a un reguitzell de nocions relacionades —*comunitat lingüística, comunitat idiomàtica, comunitat de parla, comunitat discursiva, comunitat de pràctiques*, etc.— que denoten que la comprensió del nucli del sintagma resta oberta a lectures molt diverses. En segon lloc, bona part d'aquestes denominacions són lluny de ser unívokes, i tendeixen a ser definides de maneres diverses segons el corrent o fins i tot segons els autors, la qual cosa en dificulta l'ús especialitzat. Aquesta manca de consens repercuteix a l'hora d'aplicar empíricament les nocions de comunitats, com ha demostrat Fukuda (2010) en l'estudi de la colònia japonesa resident a Catalunya: així, segons aquesta autora, els integrants d'aquest col·lectiu són difícilment definible en termes de comunitat de parla, atès que els seus presumptes integrants no comparteixen unes mateixes valoracions pel que fa al seu repertori —tret bàsic per a la comunitat de parla segons les perspectives variacionistes— i no es distingeixen per mantenir una interacció especialment intensa —característica de la comunitat de parla segons pressupòsits etnogràfics. Fet i fet, doncs, les nocions derivades de comunitat en la recerca sociolingüística resten encara lluny de ser satisfactòries.

Tanmateix, la profusió —i sovint, la confusió— de propostes no hauria de dur-nos a llençar per la borda una noció que, ho vulguem o no, té tot el sentit teòric en tant que correlat social del de varietat i resulta d'indubtable utilitat pràctica a l'hora d'establir comparacions entre societats i comunitats diferents. De la mateixa manera que la idea de competència comunicativa o repertori no liquiden la noció de llengua o dialecte, sinó que les articulen en una realitat complexa, haurém de ser capaços d'operativitzar la idea de comuni-

tat partint de la base que l'individu pot formar part simultàniament i de manera dinàmica de diverses comunitats – aquesta, i no pas la inexistència de les comunitats, és per a nosaltres la principal lliçó de la situació descrita per Le Page i Tabouret-Keller (1985) o Mufwene (2001, 2008). Un cop establertes aquestes premisses, pot continuar-se avançant en la mesura que s'entengui que aquestes comunitats poden definir-se a nivells diferents –per exemple, a nivell macro, amb les comunitats lingüístiques; a nivell meso, amb les comunitats de parla, i a nivell micro, amb les comunitats de pràctiques– que lògicament s'imbriquen les unes amb les altres. Unes nocions que, a parer nostre, caldrà fonamentar en les quatre dimensions ja exposades del fet lingüístic. En aquest sentit, resulta esperançadora l'operativització de la noció de comunitat lingüística que fa Toni Mollà (2002) combinant explícitament aspectes referents al codi, a les normes d'ús a les creences i, de manera implícita, als coneixements.

La segona gran noció generalitzada en sociolingüística en relació amb l'anàlisi de la diversitat és la d'*àmbit d'ús* (*linguistic domain*). Establert per Fishman (1972), l'àmbit constitueix una eina de nivell macrosociolingüístic que hauria de correspondre's amb cadascuna de les grans segmentacions que fa una comunitat de la seva realitat sociocultural sobre la base dels participants, els temes i la localització de l'acció, les quals apleguen un seguit d'unitats de nivell microsociolingüístiques –les *situacions* comunicatives, que, al seu torn, subsumeixen tot un seguit d'interaccions empíricament constatables. En aquesta concepció, cada àmbit demana l'ús una determinada varietat lingüística, ja sigui un registre, ja sigui fins i tot una llengua diferent en les comunitats plurilingües. Aquesta varietat esdevé la varietat no-marcada o a priori congruent amb l'àmbit. D'acord amb el model clàssic de Gumperz (1972, 1982), la distinció entre àmbits genera la necessitat de fer *alternances situacionals* cada vegada que els parlants canvien d'àmbit. Aquesta exigència d'utilitzar la varietat congruent amb cada àmbit no impossibilita pas les alternances a una altra varietat marcada, ans al contrari, és precisament aquesta associació el que fa que, en servir-se d'una *alternança conversacional, metafòrica o marcada*, els parlants importin a una interacció concreta les connotacions socials i pragmàtiques provinents d'un altre àmbit.⁹

Igual com en el cas de la comunitat, l'èxit innegable de la noció d'àmbit d'ús ha anat aparellat amb el desdibuixament progressiu –de fet, des de fa ja bastant temps; veg. Aracil

1979– del seu contingut teòric, almenys en dues direccions. D'una banda, des de perspectives antropològiques, microsociolingüístiques i/o sociològicament conflictivistes, la noció d'àmbit d'ús s'ha vist atacada i reanalitzada per tal com presuposa el consens entre els membres d'una comunitat pel que fa a la congruència entre àmbits i varietats, un consens difícil d'identificar sobre el terreny en moltes ocasions. Algunes d'aquestes perspectives neguen la utilitat del terme àmbit d'ús, mentre que d'altres el fan correspondre amb les configuracions ideològiques de cada subconjunt de la comunitat (veg. Worthan 2010). La sociolingüística catalana ha estat especialment escèptica en relació amb la utilitat de la noció, més per raons empíriques que no pas merament teòriques. De fet, les successives anàlisis dels usos lingüístics als territoris de llengua de llengua catalana han donat com a resultat sistemàtic la impossibilitat d'identificar àmbits d'ús que requereixin clarament l'ús d'una llengua (veg. Vila 2005 i Sorolla en aquest mateix volum) –la qual cosa no impossibilita, és clar, que la noció d'àmbit pugui usar-se per a l'anàlisi funcional dels registres en català (Payrató 1998). D'altra banda, des de perspectives més macro i comparatistes –per exemple, en el model de gestió lingüística de Spolsky (2009)– el terme ha passat a utilitzar-se tot sovint com a denominació per a un conjunt de situacions similars en termes socioculturals *independentment* de fins a quin punt aquestes situacions exigeixen o no una varietat determinada. En essència, i en relació amb la concepció inicial del terme, aquesta perspectiva deixa de definir els àmbits amb criteris endogrupal i d'acord amb la congruència entre àmbit i varietat, però d'aquesta manera aconseguix contruir una graella que permet comparar societats similars en termes d'usos lingüístics.

Irònicament, tot i l'erosió evident del seu significat originari, la denominació *d'àmbit d'ús* resisteix amb considerable fermesa en la bibliografia especialitzada. La pregunta és fins a quin punt pot un concepte mantenir la seva utilitat analítica mentre la seva interpretació es trobi sotmesa a embats tan i tan contradictoris. De fet, si haguéssim de ser fidels a l'esperit originari del terme, semblaria aconsellable de reservar la denominació d'àmbit d'ús per als conjunts de situacions socioculturals que exigeixen unes varietats determinades, sempre que sigui possible identificar-les. En aquest cas, caldria servir-se d'algun altre terme, com ara *esferes de la vida*, per denominar els conjunts de situacions socials delimitats per rols dels participants i activitats realitzades i, secundàriament, per altres condicionaments com la localització espaciotemporal, el canal comunicatiu i la resta d'elements interactius, independentment de si exigeixen o no un tipus de varietat lingüística determinada. És possible que la comparació sistemàtica entre els àmbits d'ús i les esferes de societats i comunitats diferents permeti avançar en la configuració de tipologies sociolingüístiques.

9 Val a dir que, si bé l'estudi de les alternances de codi ha mostrat que aquest mecanisme depassa de molt aquesta dicotomia inicial, l'oposició manté bona part del seu valor heurístic per a les societats que mantenen una clara distinció d'àmbits d'ús (veg. Boix i Vila 1998, cap. 6, o Winford 2003).

La noció d'àmbit d'ús —en les dues accepcions que hem identificat anteriorment— s'enfronta encara a un altre repte que no sol ésser presentat com a tal en la bibliografia, però que es deriva necessàriament de les anàlisis sociolingüístiques dels mitjans de comunicació. El problema pot plantejar-se de manera relativament senzilla mitjançant una simple pregunta: fins a quin punt han de considerar-se els mitjans de comunicació un àmbit d'ús —o una esfera de la vida— propi, comparable, per exemple, als clàssics àmbits familiar, laboral o religiós? La resposta a aquesta pregunta és complexa. D'entrada, hi ha alguns dels mitjans de comunicació, com la telefonia oral, que sembla que simplement sumen un nou canal als àmbits preexistents sense modificar-ne substancialment les condicions originals; si més no, no semblen transformar les tries lingüístiques vigents anteriorment en, posem per cas, els àmbits familiar, laboral, educatiu, etc. D'altres mitjans, en canvi, sí que introdueixen canvis substancials en l'equilibri ecolingüístic previ fins al punt de crear àmbits nous i registres substancialment diferents de les varietats preexistents. El cas paradigmàtic d'aquestes transformacions és el de la reducció a l'escriptura de les llengües orals (Aracil 2004, Mühlhäusler 1996), origen tant de l'actual divisió de les diverses llengües europees com de la necessitat de generar varietats codificades, un procés que amb l'arribada de la impremta va generar la «primera gran revolució ecolingüística d'Europa» (Baggioni 1997). En casos com aquest, igual com en el cas de la premsa, la ràdio, la misatgeria electrònica o les xarxes socials d'internet, és legítim pensar que el nou mitjà de comunicació no es limita a matissar la realitat d'àmbits anteriors, sinó que realment configura nous àmbits d'ús autònoms dels preexistents, amb els seus condicionaments sociolingüístics i tecnològics propis.

Però les transformacions de base tecnològica en les constel·lacions d'àmbits encara van de fet més enllà: en el cas de la televisió, sobretot, ja no és lícit parlar d'una simple addició de nous àmbits al repertori previ. Certament, la televisió crea els seus propis àmbits d'ús amb les seves pròpies normes de conducta lingüística, com els concursos, els *talk shows*, els programes d'entreteniment, els informatius, els programes d'humor o els documentals, per no esmentar-ne més que uns quants. Però la televisió va molt més enllà. En la mesura que reflecteix la totalitat de l'experiència social, la televisió constitueix una veritable duplicació de la constel·lació d'àmbits propis de la vida. Més encara, la televisió eixampla el nombre d'àmbits als quals té accés cada individu almenys en tres sentits: en primer lloc, li presenta tots els àmbits de la pròpia societat; en segon lloc, li dona accés a infinitat d'àmbits de societats alienes contemporànies, presents i pretèrites; i en tercer lloc, li ofereix un nombre sens fi de realitats fictícies, humanes i no humanes. Gràcies a la televisió, l'espectador té accés quotidià a una

diversitat d'àmbits normalment poc presents en la vida quotidiana de la majoria de parlants, ja sigui per simple distància social —el món de la justícia, de la policia, de la marginalitat, de les elits financeres, etc.—, geogràfica —la vida quotidiana de Nova York, de Califòrnia, de Xangai, etc.—, temporal —les aventures i desventures de poblacions d'èpoques prehistòriques, preromana, medieval, de la I Guerra Mundial, etc.— i en societats directament fictícies —com la vida en el segle xxv, les peripècies dels tripulants de *La Guerra de les Galàxies* o les aventures d'Epi i Blai a *Barri Sèsam*, dels teletubies o d'Akira. Per dir-ho d'alguna manera, si entenem la constel·lació d'àmbits com un habitatge d'un pis en què viu cada parlant, i les esferes de la seva vida com les diferents cambres de què disposa aquest habitatge, podem dir que la literatura o el correu electrònic afegeixen una nova habitació al pis preexistent, però que la televisió construeix un segon pis que no sols reproduïx les cambres del primer, sinó que compta amb moltíssimes més cambres que no pas aquest. En aquest sentit, l'experiència del català és paradigmàtica: si abans de la televisió els catalanoparlants només podien accedir a un coneixement parcial del castellà, basat sobretot en l'escola, la literatura i els contactes més o menys ocasionals amb parlants d'aquesta llengua, després de la irrupció de la televisió, els catalanoparlants no és que comptin amb un membre de família castellanoparlant a la sala d'estar a casa seva: de fet, el que tenen a casa és l'univers conegut doblat al castellà, la qual cosa els dona un accés inimaginable a tota la gamma de varietats i registres d'aquest idioma, i això fa que puguin familiaritzar-se amb total comoditat i de manera insensible tant amb el registre formal dels jutges com amb l'argot de la marginalitat, el llenguatge de la intimitat sexual o els discursos parlamentaris. I això es nota no sols en el domini del castellà de les generacions actuals, infinitament millor del que havia estat mai en la història, i en l'impacte d'aquesta llengua en tots els registres, fins i tot els més privats, damunt del català. En aquest sentit, el castellà no sols s'*interposa* entre l'experiència propera i l'externa, en el sentit que atribuïa Aracil (1983) a aquest terme: la televisió fa un exercici continuat de *representació* en castellà, tant en el sentit de tornar a presentar com en el sentit de presentar de manera fictícia, de la pròpia realitat a l'espectador, pràcticament en totes les esferes de la vida imaginables. Gràcies a aquesta representació, un espectador català que mira una televisió espanyola veurà representada fins i tot la seva pròpia ciutat com si fos monolingüe hispanòfona i acabarà concebant-la com a versemblant, i aquesta representació monolingüe serà l'única que n'obindrà un espectador situat fora del domini català, el qual molt probablement acabarà essent incapaç d'entendre la realitat lingüística d'aquests territoris i acceptant la fal·làcia que el català és un invent dels nacionalistes catalans.

El tercer element generalment compartit per les disciplines sociolingüístiques és la noció de les *normes d'ús*, enteses com les regulacions en principi implícites que els individus adquireixen durant el seu procés de socialització en una comunitat de parla i que dicten tant les maneres de comportar-se adequadament en els diversos contextos d'interacció com les expectatives de comportament d'altri. Les normes són per tant guies de comportament, però també guies per a la interpretació del comportament aliè (vegeu-ne una presentació *in extenso* a Boix i Vila 1998; cap. 4). El concepte de normes d'ús és central per a la sociolingüística antropològica i per a la macrosociolingüística en general, tant d'orientació sociològica o demolingüística com fins i tot en els corrents variacionistes, on tot i que ha estat menys analitzat, es troba, com recorda Kauhanen (2006), al bell mig de la definició de la comunitat de parla:

«The speech community is not defined by any marked agreement in the use of language elements, so much as by *participation in a set of shared norms*; these norms may be observed in overt types of evaluative behavior, and by the uniformity of abstract patterns of variation which are invariant in respect to particular levels of usage.» (Labov 1972: 120–121, la cursiva és nostra.)

La noció de normes d'ús ha estat especialment popular en la sociolingüística catalana (Boix 1993, Pujolar 1997, Vila 1996, Woolard 1989), probablement com a reacció espontània a la dificultat d'analitzar les pràctiques de tria i alternança de llengües segons àmbits. De fet, la validesa de les normes d'ús com a paquets de drets i deures coneguts, aplicat i, si cal, transgredits pels parlants constitueix un concepte previ a l'existència dels àmbits i gairebé podríem dir que constitueix el fonament de la sociolingüística: com mostra la recerca a Catalunya, una comunitat pot —perfectament— no distribuir la llengua per àmbits, però l'existència de normes d'ús, per més que puguin ser contestades per segments considerables de la comunitat, resulta essencial per comprendre l'heterogeneïtat lingüística estructurada.

4. Una concepció dinàmica i contextualitzada del fet lingüístic

La concepció multidimensional del fet lingüístic exposada més amunt no nega pas la possibilitat de decantar l'estudi de la llengua cap a un dels vèrtexs indicats; no cal ser un oracle per predir que continuarà havent-hi recerca lingüística orientada principalment cap al sistema, estudis centrats en l'adquisició i el coneixement, i investigadors que posaran èmfasi en les ideologies o en els comportaments. Hi empe-

nyen tant la tradició com l'estructura universitària. Ara bé, en tant que visualitza una solidaritat inevitable entre fenòmens que són de fet inseparables, l'enfocament suggerit té l'avanatge d'arrossegar tota una sèrie de conseqüències beneficioses per a la comprensió dels fenòmens lingüístics.

La primera que en surt beneficiada, d'aquest plantejament, és la mateixa recerca sociolingüística. Contràriament a allò que tot sovint s'ha argumentat —des d'Aracil (1983) fins a Mesthrie 2010—, la sociolingüística en sentit ampli no s'ocupa *exclusivament* de l'ús lingüístic. Afirmar això implicaria excloure del camp d'estudi sociolingüístic tot un seguit de tradicions de recerca que, com l'anàlisi dels processos de codificació lingüística i d'estandardització, paren una atenció fonamental tant al sistema com a les ideologies, i això equival a excloure de l'àrea obres clàssiques com el *Language conflict and language planning: The case of modern Norwegian* d'Einar Haugen (1966) o fins i tot el *Language contact* d'Uriel Weinreich (1953). Fins i tot és dubtós que la recerca variacionista s'encabís adequadament en una sociolingüística exclusivament de l'ús, si hom té en compte que el seu objectiu central és, al capdavant, l'estudi del funcionament de la competència plurilectal dels parlants. Una sociolingüística sense cap interès pels sistemes, les ideologies i les competències lingüístics és, senzillament, una sociolingüística amputada.

Igual com la limitació a l'estudi del sistema de la llengua, la restricció exclusivament a l'ús no permet comprendre ni la llengua ni la sociolingüística en la seva plenitud. Una cosa ben diferent és plantejar que la concepció sociolingüística de la llengua entén que l'acció social és un element indestruable de la mateixa llengua, i que, per tant, qualsevol estudi sobre el fet lingüístic ha tenir en compte la dinamicitat del llenguatge i, per conseqüència, de qualsevol sistema. Una conseqüència beneficiosa de retenir com a noció central la idea que la llengua és, en bona mesura, un conjunt de pràctiques socials, és que aquest plantejament implica superar les temptacions individualistes en l'estudi lingüístic. Si de Saussure ja advertia que la llengua era un fenomen social, però optava per concentrar-se en la *langue* i queia en la paradoxa saussuriana d'estudiar-la des d'una perspectiva individual (Chambers 1995), la sociolingüística s'aboca per definició a l'estudi de la llengua en tant que fenomen no exclusivament individual, sinó interactiu, és a dir, social. No cal dir que, igual com s'esdevé en la resta de les ciències humanes i socials, els diferents corrents sociolingüístics difereixen enormement a l'hora de plantejar el binomi entre la llibertat individual i la determinació social: ho mostren l'abisme entre els plantejaments variacionistes d'un Labov (1994), que tracten d'analitzar els comportaments individuals enmig dels processos de canvi social; els d'un Coulmas (2005), que defineix la sociolingüística com la «ciència de les

tries lingüístiques», o els d'un Mufwene (2001, 2008), que ubica en els idiolectes el vector del canvi lingüístic. Però en tots aquests casos, allò que resulta fonamental és que el fet lingüístic mai no és abordat en tant que producte d'un individu aïllat, sinó segons unes relacions socials, ja que fins i tot les més personals de totes les tries no es produeixen pas en el buit, sinó en societat. Des d'aquesta perspectiva, l'activitat lingüística és concebuda com una activitat basada en la *convergència* entre persones amb repertoris lingüístics diferents (Giles i Coupland 1991). Tal com mostra la recerca en psicologia social, però també la macrosociolingüística i l'etnogràfica —en aquest sentit, vegeu la revisió aportada per Vila i Galindo en aquest mateix volum—, el manteniment de la distància lingüística en situacions en què pot haver-hi més convergència —la conversa bilingüe entre persones que tenen almenys una llengua en comú— és més l'excepció que la norma. L'acció comunicativa és, d'entrada, una operació de sintonització entre individus amb recursos diferents, i les mostres de manca de sintonització quan aquesta és possible —la divergència— són percebudes com a indicis amb lectures sociolingüístiques (Le Page i Tabouret-Keller 1985).

Finalment, si la llengua és sobretot acció social, i si aquesta acció es produeix en un context d'heterogeneïtat i desigualtat estructurades, no cal dir que la comprensió del fet lingüístic només pot produir-se de manera contextualitzada. En aquest sentit, si bé sembla abusi de considerar que l'àmbit d'ús constitueix part del fet lingüístic igual com l'ús o el sistema com fa Silverstein (1985), sí que sembla generalment admès que la concepció sociolingüística de la llengua parteix de la necessitat d'inserir el fet lingüístic en el seu context social de producció com a condició *sine qua non* per comprendre'l adequadament, i això tant si partim de plantejaments microsociolingüístics com si aixequem la mirada fins a perspectives macrosocials.¹⁰

5. Síntesi i corol·lari

En l'actual estat de desenvolupament de les investigacions sociolingüístiques, que van des de les perspectives més macro fins a les més micro i que s'insereixen en les

més diverses tradicions de les ciències humanes i socials, sembla summament complicat que aparegui un paradigma teòric i metodològic unificat que reïxi a reduir totes aquestes direccions d'estudi a una sola disciplina. Tanmateix, la manca d'aquest marc teòric unificat no impedeix pas d'identificar alguns trets comuns a totes les disciplines que s'ocupen d'aquest terreny interdisciplinari que és la recerca de la llengua en societat. En aquest article hem intentat de suggerir-ne alguns. Concretament, independentment de la seva adscripció disciplinària concreta, la recerca sociolingüística:

- Concep el fet lingüístic com a realitat multidimensional en què no sols hi ha el sistema de la llengua, sinó també l'ús, les ideologies i les competències,
- Posa un èmfasi especial d'atenció en la comprensió de l'acció i el canvi,
- Té la dialèctica entre individu i comunitat com a punt de partida per a l'anàlisi de la realitat lingüística,
- Parteix de la premissa que existeixen una heterogeneïtat i una desigualtat estructurades en l'ordre social, sociocultural i lingüístic,
- Entén el fet lingüístic com una realitat incardinada en un context d'interacció.

Entenem que el plantejament exposat constitueix una mena de canemàs general que pot ser compartit per totes les disciplines d'orientació sociolingüística.

6. Bibliografia

- AMMON, U., DITTMAR, N. I MATTHEIER, K.L. (ED.) (1987). *Sociolinguistics - Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society. Ein Internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. vol. I. Berlin; New York: Walter de Gruyter.
- ARACIL, LL.V. (1979). «Educació i sociolingüística», *Treballs de Sociolingüística*, 2, pàg. 33-86. <http://www.raco.cat/index.php/TSC/article/view/47717/59286>.
- ARACIL, LL.V. (1983a). *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions Països Catalans.
- ARACIL, LL.V. (1983). «Sobre la situació minoritària», en: ARACIL, LL.V. *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions Països Catalans, pàg. 171-206.
- ARACIL, LL.V. (1986). *Papers de sociolingüística* (2a ed. revisada). Barcelona: La Magrana.
- ARACIL, LL.V. (2004). *Do Latim às Línguas Nacionais: Introdução à História Social das Línguas Europeias*. Santiago de Compostela: Associação de Amizade Galiza-Portugal.
- BAGGIONI, D. (1997). *Langues et nations en Europe*. Paris: Payot.
- BASTARDAS I BOADA, A. (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmiques sociolingüístiques*. Barcelona: Proa.

10 La concepció social de la llengua permet superar alguns atzucs de caràcter pràctic i teòric pel que fa a la regulació de les llengües. Si la llengua és un fenomen interactiu i social, la idea de concebre'n la regulació a partir de la noció de drets d'uns individus aïllats en el no-res social se'ns desfà com un terròs de sucre. Si la llengua és interacció, el dret d'usar l'idioma X implica necessàriament la creació d'unes condicions objectives que permetin l'exercici d'aquest dret. No cal apel·lar a drets col·lectius: simplement, n'hi ha prou de parlar de condicions objectives per a l'exercici d'un dret.

- BASTARDAS I BOADA, A. (2003). «Ecodinámica sociolingüística: comparaciones y analogías entre la diversidad lingüística y la diversidad biológica», *Revista de Llengua i Dret*, 39, pàg. 119-145.
- BASTARDAS I BOADA, A. (2004a). «Diversitat biològica i diversitat lingüística: algunes pistes transdisciplinàries per a una socioecologia de les llengües», en: BASTARDAS I BOADA, A. *Diversitats. Llengües, espècies i ecologies*. Barcelona: Empúries, pàg. 13-53.
- BASTARDAS I BOADA, A. (2004b). «La metàfora ecològica: possibilitats i límits per a l'aproximació sociolingüística», en: PRADILLA CARDONA, M.À. (ed.). *Calidoscopi lingüístic. Un debat entorn de les llengües de l'Estat*. Barcelona: Octaedro, pàg. 13-24.
- BASTARDAS I BOADA, A. (2007). *Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era «glocal»*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Institut d'Estudis Autònoms.
- BERRUTO, G. (2003). *Fondamenti di sociolinguistica*. Roma-Bari: Laterza.
- BLAS ARROYO, J.L. (2005). *Sociolingüística del español. Desarrollo y perspectivas en el estudio de la lengua española en contexto social*. Madrid: Cátedra.
- BLOMMAERT, J. (1999). *Language ideological debates*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter.
- BLOMMAERT, J., COLLINS, J., HELLER, M., RAMPTON, B., SLEMBROUCK, S. I VERSCHUEREN, J. (2003). «Introduction to Special Issue: "Ethnography, discourse and hegemony"», *Pragmatics*, 13, 1, pàg. 1-10.
- BOIX I FUSTER, E. I VILA I MORENO, F.X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BOURDIEU, P. (1982). *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Poitiers: Fayard.
- CALAFORRA, G. (2004). «Ús lingüístic, legitimitat i discurs: consideracions weberianes», *Caplletra*, 37, pàg. 197-216.
- CALVET, L.-J. (1999). *Pour une écologie des langues du monde*. Paris: Plon.
- CANALE, M., I SWAIN, M. (1980). «Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing», *Applied Linguistics*, 1, 1, pàg. 1-47.
- CASTELLANOS I LLORENS, C. (2000). *Llengua, dialectes i estandarització*. Barcelona: Octaedro.
- CHAMBERS, J.K. (1995). *Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance*. Cambridge, MA: Blackwell.
- CHAMBERS, J.K. (1995). *Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance*. Cambridge, MA: Blackwell.
- CLÉMENT, R.; KIMBERLY, N. I DENEAULT, B. (2001). «Interethnic contact, identity and psychological adjustment: the mediating and moderating roles of communication», *Journal of Social Issues*, 57, 3, pàg. 559-577.
- CONILL, J.J. I SALOMÉ, A. (2004). «Elements per a una sociologia sistèmica del llenguatge», *Caplletra*, 37, pàg. 155-196.
- CONSELL D'EUROPA (2002). *Marc europeu comú de referència per a les llengües: aprendre, ensenyar, avaluar*. Ministeri d'Educació, Joventut i Esports del Govern d'Andorra; Generalitat de Catalunya; Govern de les Illes Balears. Accessible a: <http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/menuitem.b318de7236aed0e7a129d410b0c0e1a0/?vgnextoid=7b76bd051ca62110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=7b76bd051ca62110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>.
- CONSELLO D'A FABLA ARAGONESA (1981). «O zenso luenguístico», *Fuellas d'información d'o Consello d'a Fabla Aragonesa*, 23, pàg. 1-2.
- COOPER, R.L. (1989). *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press. Traducció al castellà: (1997). *La planificación lingüística y el cambio social*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COULMAS, F. (2005). *Sociolinguistics. The study of speakers' choices*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- COUPLAND, N., SARANGI, S., I CANDLIN, C.N. (ed.) (2001). *Sociolinguistics and Social Theory*. Harlow, England: Longman.
- DE ROSSELLÓ I PERALTA, C. (2010). «Aprendre a triar. L'adquisició de les normes d'ús i alternança de codis en l'educació infantil» (tesi doctoral inèdita). Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.
- DE SWAAN, A. (2001). *Words of the world. The global language system*. Malden, Mass: Polity Press.
- DEWAELE, J.M., HOUSEN, A. I LI WEI. (2003). *Bilingualism: Beyond Basic Principles*. Clevedon: Multilingual Matters.
- FIGUEROA, E. (1994). *Sociolinguistic metatheory*. Oxford; New York: Pergamon; Elsevier.
- FISHMAN, J.A. (1972). *The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society*. Rowley, Mass.: Newbury House Publishers.
- FISHMAN, J.A. (1999). «The new linguistic order», *Foreign Policy*, 113, winter 1998-1999. Traducció catalana: (2001). «El nou ordre lingüístic internacional», *Digit HVM. Revista Digital d'Humanitats*. http://www.uoc.edu/humfil/articles/cat/fishman/fishman_imp.html.
- FISHMAN, J.A. (2001). *Llengua i identitat*. Alzira: Bromera.
- FISHMAN, J.A. (2006). *Do not leave your language alone. The hidden status agendas behind corpus planning in language policy*. Mahwah, New Jersey: Routledge.
- FUKUDA, M. (2009). «Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies» (tesi doctoral inèdita), Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.
- GALINDO, M. (2006). «Les llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a

- Catalunya» (tesi doctoral inèdita). Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.
- GILES, H. I COUPLAND, N. (1991). *Language, contexts and consequences*. Buckingham, UK: Open University Press.
- HARRISON, K.D. (2007). *When languages die. The extinction of the world's languages and the erosion of human knowledge*. Oxford University Press: Oxford.
- HAUGEN, E. (1966). *Language Conflict and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- HAUGEN, E. (1987). «Language Planning», en: AMMON, U., Dittmar, N. i Mattheier K.J. *Sociolinguistics - Soziolinguistik*, editat per vol. I, p. 626-637. Berlin: Mouton De Gruyter.
- HELLER, M. (1999). *Linguistic Minorities and Modernity. A Sociolinguistic Ethnography*. London, New York: Longman.
- HELLER, M. (2002). *Éléments d'une sociolinguistique critique*. Paris: Éditions Didier.
- HYMES, D. (1972). «On communicative competence», en: PRIDE, J.B. I HOLMES, J. (ed.). *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, pàg. 269-285.
- JUNYENT I FIGUERAS, C. (1998). *Contra la planificació*. Barcelona: Empúries.
- KAUHANEN, I. (2006). «Norms and Sociolinguistic Description», *SKY Journal of Linguistics*, 19, pàg. 34-46.
- KREMNITZ, G. (2006). «Català, valencià, balear: respostes científiques a qüestions polítiques? Reflexions sobre la unitat i la diversitat de l'espai lingüístic català», en: VALLVERDÚ, F. (ed.). *Cap a on va la sociolingüística? II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 20 d'octubre de 2005)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 63-76.
- LABOV, W. (1994). *Principles of Linguistic Change. Internal Factors* (vol. 1). Oxford: Basil Blackwell.
- LAMUELA, X. (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Ed. 62.
- LAMUELA, X. (2004). «Instal·lació o establiment? Encara sobre els objectius de la promoció lingüística», *Caplletra*, 37, pàg. 217-244.
- LE PAGE, R.B., I TABOURET-KELLER, A. (1985). *Acts of Identity. Creole-based Approaches to Languages and Ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LI WEI. (1994). *Three Generations, Two Languages, One Family. Language Choice and Language Shift in a Chinese Community in Britain*. Clevedon: Multilingual Matters.
- MARTÍNEZ DE LUNA, I. (2011). «Vitòria-Gasteiz 1981-2006: monolingüisme, diglòssia o bilingüisme?», en: MONTOTOYA ABAT, B., VILA I MORENO, F.X. I GOMÀRIZ I AURÓ, E. (ed.). *La revernacularització del valencià a la ciutat d'Alacant. Actes de la Jornada d'estudi i debat «Llengua, educació i revernacularització: el valencià a la ciutat d'Alacant»*, Alacant, 9 i 10 de març de 2007. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 23-34.
- MAS I MIRALLES, A. I MONTOTOYA ABAT, B. (2004). «La sociolingüística de la variació als Països Catalans: estat de la qüestió», *Caplletra*, 37, pàg. 245-268.
- MESTHRIE, R. (ed.) (2001). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Amsterdam; New York; Oxford; Shannon; Singapore; Tokyo: Elsevier.
- MESTHRIE, RAJEND (2010). «6. Sociolinguistics and sociology of language», en: SPOLSKY, B. I HULT F.M. *The handbook of educational linguistics*. Oxford: Blackwell, pàg. 66-82.
- MILROY, L. I GORDON, M. (2003). *Sociolinguistics. Method and interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- MOLLÀ, T. (2002). *Manual de sociolingüística*. Alzira: Bromera.
- MONTOTOYA, B. (2006). *Normalització i estandardització*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana: Bromera.
- MUFWENE, S.S. (2001). *The ecology of language evolution*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- MUFWENE, S.S. (2008). *Language evolution. Contact, competition and change*. London; New York: Continuum.
- MÜHLHÄUSER, P. (1996). *Linguistic Ecology. Language Change and Linguistic Imperialism in the Pacific Region*. London: Routledge
- MYERS-SCOTTON, C. (1993). *Social Motivations for Codeswitching. Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon Press - Oxford.
- MYERS-SCOTTON, C. (2006). *Multiple voices: Introduction to bilingualism*. Blackwell Publishers: Malden, MA.
- MYHILL, J. (2004). *Languages in Jewish society. Towards a new understanding*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- NICOLÁS I AMORÓS, M. (1998). *La història de la llengua catalana: la construcció d'un discurs*. València; Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- NINYOLES, R.L. (1972). *Idioma y poder social*. Madrid: Tecnos.
- PAYRATÓ, LL. (1998). *Oralment. Estudis de variació funcional*. Barcelona: Secció de Lingüística Catalana, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PONS, E. I SOROLLA, N. (COORD.) (2009). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2005-2007)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. <http://www.observatoridelallengua.cat/observatori.php?llengua=ca>.
- PONS, E. I VILA I MORENO, F.X. (2005). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2003-2004)*. Barcelona: Observatori de la Llengua. http://www.observatoridelallengua.org/arxius_documents/informe6_ok.pdf.
- PUJOLAR, J. (1997). *De què vas, tio?* Barcelona: Empúries.
- QUEROL, E. (2004). «Les representacions de la sociolingüística catalana», *Caplletra*, 37, pàg. 63-90.

- RICENTO, T. (2006). «Theoretical perspectives in language policy», en: RICENTO, T. (ed.). *An introduction to language policy. Theory and method*. Malden, MA; Oxford, UK; Victoria, Australia: Blackwell, pàg. 3-9.
- RILEY, K.C. (2010). «28. Language socialization», en: SPOLSKY, B.F. i HULT, M. (ed.). *The handbook of educational linguistics*. Oxford: Blackwell, pàg. 398-410.
- ROBINSON, W. PETER i H. GILES. (ed.) (2001). *The new handbook of language and social psychology*. Chichester: Wiley.
- SCHETER, M. (2000). «From language to languaging: discursive practices and theoretical models», *Pragmatics and cognition* 8, 2, pàg. 423-434.
- SCHIEFFELIN, B.B., WOOLARD, K. i KROSKRITY, D. (ed.) (1998). *Language Ideologies. Practice and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- SPOLSKY, B. (1998). *Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- SPOLSKY, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SPOLSKY, B. (2009). *Language management*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SPOLSKY, B. i SHOHAMY, E. (2001). «Hebrew after a century of RLS efforts», en: FISHMAN, J.A. *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters, pàg. 350-363.
- SWANN, J., DEUMERT, A., LILLIS, T. i MESTHRIE, R. (ed.) (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- TOLLEFSON, J. (1995). *Language Policy and Language Education: Critical Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TUSON, J. (1998). *Mal de llengües. A l'entorn dels prejudicis lingüístics*. Barcelona: Empúries.
- VAN DIJK, T.A. (1998). *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
- VILA I MORENO, F.X. (1996). *When Classes Are Over. Language Choice and Language Contact in Bilingual Education in Catalonia* (tesi doctoral inèdia). Facultat de Lettres en Wijsbegeerte, Vrije Universiteit Brussel.
- VILA I MORENO, F.X. (2004). «Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana», *Caplletra*, 37, pàg. 91-154.
- VILA I MORENO, F.X. (2005a). «Barcelona (Catalonia): Language, Education and Ideology in an integrationist society», en: WITTE, E., VAN MENDEL, L., PIERRARD, M., METTEWIE, L., HOUSEN, A. i DE GROOF, R. *Language, Attitudes & Education in Multilingual Cities*. Wetteren: Universa Press, pàg. 53-85.
- VILA I MORENO, F.X. (2005b). «5. Els usos lingüístics interpersonals fora de la llar. Els usos lingüístics en general», en TORRES, J. (coord.). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya, pàg. 109-143.
- VILLENNA PONSODA, J.A. (1992). *Fundamentos del pensamiento social sobre el lenguaje. Constitución y crítica de la sociolingüística*. Editorial Librería Ágora: Málaga.
- WEINREICH, U. (1953). *Languages in Contact. Findings and Problems*. New York: Andre Martinet Linguistic Circle.
- WEXLER, P. (1990). *The Schizoid Nature of Modern Hebrew: A Slavic Language in Search of a Semitic Past*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- WILLIAMS, G. (1992). *Sociolinguistics. A Sociological Critique*. London: Routledge.
- WINFORD, D. (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- WOOLARD, K.A. (1985). «Language variation and cultural hegemony: Toward an integration of sociolinguistic and social theory», *American Ethnologist*, 12, pàg. 738-748.
- WOOLARD, K.A. (1989). *Double Talk. Bilingualism and the Policy of Ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.
- WORTHAM, S. (2010). «7. Linguistic anthropology», en: SPOLSKY, B. i HULT F.M. *The handbook of educational linguistics*. Oxford: Blackwell, pàg. 83-97.
- ZUCKERMANN, G. (2006). «A New Vision for "Israeli Hebrew": Theoretical and Practical Implications of Analysing Israel's Main Language as a Semi-Engineered Semito-European Hybrid Language». *Journal of Modern Jewish Studies*, núm. 5, 1, pàg. 57-71. Consultable en: <http://www.zuckermann.org/pdf/new-vision.pdf>.
- ZUCKERMANN, G. (2008). «Hybridity versus Revivability: Multiple Causation, Forms and Patterns in the Israeli Language». Esborrany. Consultable en: http://www.zuckermann.org/pdf/Hybridity_versus_Revivability.pdf.